

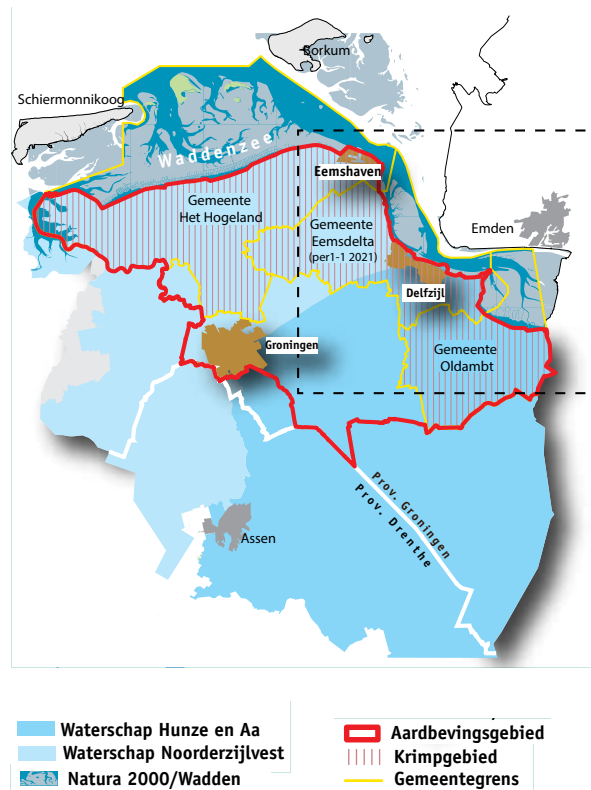

De Eems-Dollard uit het verdomhoekje

Hoe een lang verwaarloosd estuarium weer kleur op de wangen krijgt

In 2013 staan Rijkswaterstaat (RWS) en de natuurorganisaties met de koppen tegen elkaar. De natuurorganisaties zien de vaargeulverruiming Eemshaven-Noordzee als de zoveelste aantasting van het Eems-estuarium, terwijl zij, samen met wetenschappers, al jaren aangegeven dat 'de Eems-Dollard ziek is' en er geïnvesteerd moet worden in natuurherstel. RWS betoogt dat de vaargeulverruiming op zich geen wezenlijke invloed heeft op de natuur. Uiteindelijk besluiten de natuurorganisaties geen bezwaar te maken tegen de vaargeulverruiming, onder voorwaarde dat er snel natuurherstel zal plaatsvinden. De basis hiervoor wordt gelegd in 2014, in de samenwerkingsovereenkomst Ecologie en Economie in Balans (E&E), die door rijk, regionale overheden, bedrijfsleven en natuurorganisaties, in totaal zeven partijen, wordt ondertekend (Stuurgroep E&E, 2014).

Kern van de samenwerkingsovereenkomst vormt het besef dat een ecologisch gezonde Eems-Dollard een voorwaarde is voor economische ontwikkeling. Daarbij is de opgave voor ecologisch herstel niet te realiseren zonder samenwerking: de totale opgave is te groot en te complex om door één partij te kunnen worden gedragen. Dezelfde partijen die de samenwerkingsovereenkomst E&E ondertekenden pleitten later in 2016, met succes, bij het ministerie van LNV om aan het gebied een Natura 2000-verbeterdoelstelling toe te kennen in plaats van een behoudsdoelstelling (Stuurgroep E&E, 2016). Omdat nog veel onduidelijk is over de problematiek in het gebied besluit de minister van IenW, in samenwerking met het ministerie van LNV en de overige E&E-partijen, een onderzoek te laten uitvoeren in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT), om meer zicht te krijgen op de oorzaken van de achteruitgang van de natuur en de mogelijke aanpak hiervan. Daarmee vormt het MIRT-onderzoek zowel een vertrekpunt als het begin van een perspectief. Uit dit onderzoek, dat in 2015 wordt afgerond (Lenselink et al., 2015), komt naar voren dat de natuur in de Eems-Dollard vooral onder druk staat door toenemende vertroebeling vanwege slib en door het

C.W. (Wouter) Iedema
Rijkswaterstaat Noord-Nederland, Middelzeehuys
Zuidersingel 3,
8911 AV Leeuwarden,
wouter.iedema@rws.nl

K. (Kees) van Es
Wing Process Consultancy

Het Eems-Dollardgebied.
Grote kaart linkerpagina:
uitsnede met landschappelijke kenmerken en overzicht van lopende pilotprojecten in het programma ED2050.

Kleine kaart: Overzicht Eems-Dollardgebied met begrenzingen. (Bron: Cartografie, Grafisch centrum, provincie Groningen.)

verlies van estuariene overgangsgebieden en verbanden met het achterland. Juist deze estuariene natuur is wereldwijd heel zeldzaam geworden. Tegelijk schetst het MIRT-onderzoek ook de contouren van mogelijke oplossingsrichtingen en een ecologisch streefbeeld voor een gezonde Eems-Dollard in 2050 (zie kader op pagina 110): niet als blauwdruk maar als een richtinggevend perspectief voor het handelen in de toekomst.

Daartoe zou, als een eerste indicatie, vanaf 2022 ten minste 1 miljoen ton slib (droge stof) aan het systeem moeten worden onttrokken.

Het MIRT-onderzoek adviseert om een meerjarig, adaptief programma op te zetten voor een structurele aanpak van het ecologisch herstel van de Eems-Dollard. In navolging daarvan start, in opdracht van de ministeries van IenW en LNV en de provincie Groningen, in 2016 het programma Eems-Dollard 2050 (ED2050; Provincie Groningen & IenM, 2016). Binnen dit programma werken beide ministeries, Rijkswaterstaat, de provincie Groningen, de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's, de gemeenten Delfzijl, het Hogeland en Oldambt, natuurorganisaties, Groningen Seaports en het bedrijfsleven samen aan de ecologische verbetering.

Ecologisch Streefbeeld ED2050

Het ecologisch streefbeeld voor de Eems-Dollard in 2050 is een estuarium met passende dimensies en een natuurlijke dynamiek. De insnoering van het estuarium komt tot stilstand en het oppervlakte kwelders verdubbelt. Er is grote variatie aan leefgebieden van goede kwaliteit en er zijn geleidelijke overgangen tussen land en water en tussen zoet en zout, ook in de zijwateren. Dat is onder meer essentieel voor trekvis. Daarnaast is de troebelheid op een natuurlijk niveau en mede daardoor produceert het estuarium voldoende voedsel aan de basis van de voedselketen.

Passende dimensies en natuurlijke dynamiek

Passende dimensies, met ruimte voor een diversiteit aan leefgebieden voor vogels, vissen en andere soorten en natuurlijke dynamiek, zijn voorwaarden voor gezonde leefgebieden, geleidelijke overgangen tussen zoet en zout water en tussen land en zee, natuurlijke troebelheid en voldoende primaire productie.

Gezonde leefgebieden

De natte oppervlakte van zandplaten en slikken blijft gelijk, circa 50% (29.000 ha) van de totale oppervlakte. De Dollard behoudt zijn huidige waarde als groot

brak en slibrijk slikkengebied. Met soorten als nonnetje, vissen als bot en steur en vogels als zwarte ruiters en kluut. In het middendeel (Hond-Paap) komen zeegrasvelden en mosselbanken tot ontwikkeling. Het areaal natuurlijke kwelders verdubbelt en kent een gevarieerde, natuurlijke begroeiing.

Geleidelijke overgangen

In de Eems-Dollard zijn geleidelijke, natuurlijke overgangen tussen zoet en zout water en land en water (in het Nederlandse deel gaat het met name om Westerwoldse Aa, Termunterzijldiep en Groote Tjariet). Dergelijke overgangen zijn een voorwaarde voor trekvis en als fint, rivierprik en stekelbaars. Ze vormen ook een buffer voor grote afvoeren van zoet rivierwater, zodat schelpdieren en vissen geen last hebben van onnatuurlijk sterke schommelingen in zoutgehalte.

Natuurlijk troebel

De Eems-Dollard blijft troebel, maar het water is wel aanzienlijk helderder dan nu, met name in het middendeel (tussen Hond-Paap en Dollard). Dat is onder meer van belang voor de algenproductie; de basis van de voedselketen. In een natuurlijke situatie blijft de

troebelheid onder meer beperkt doordat veel slib kan bezinken op uitgestrekte slikken en kwelders langs de randen van het estuarium. Ook de hypertroebel zoetwatergetijdenrivier van de Eems is aanzienlijk minder troebel dan nu, zodat trekvis daar voldoende zuurstof hebben om door te zwemmen naar hun paaigebieden.

Voldoende voedsel aan de basis

Er zijn voldoende algen om de motor van de voedselketen gaande te houden. Met name de productie van zwevende algen in het water in het middengebied neemt toe met zo'n 20-50% doordat het water minder troebel wordt. Zo komt er meer voedsel voor zoöplankton, schelpdieren en vislarven, waar uiteindelijk grotere vissen, vogels en zeezoogdieren van profiteren. In de slibrijke Dollard is de productie van zwevende algen vrijwel nihil en dat blijft ook zo in het ecologisch streefbeeld; hier vormen bodemalgen een rijke voedselbron voor wormen en andere bodemorganismen.

Bron: Provincie Groningen & Ministerie van Infrastructuur & Milieu, 2016)

ring van de Eems-Dollard. Deze samenwerking is cruciaal, omdat juist door de gebundelde inzet en steun van alle partijen oplossingen mogelijk worden waarvoor meer partijen nodig zijn. Uitgangspunt daarbij is dat binnen het programma adaptief wordt gewerkt: er wordt kennis opgedaan door het uitvoeren van concrete projecten en pilots ('leren door doen') – de kaart op pagina 108 geeft een overzicht van alle lopende projecten - maar ook door een uitgebreid onderzoeksprogramma gericht op het vergroten van kennis over de het Eems-Dollardsysteem en het identificeren van maatregelen voor structureel ecologisch herstel. Op basis van de kennis die beide sporen opleveren wordt het programma periodiek geëvalueerd en kan de koers worden bijgesteld.

Inmiddels is het programma volop in uitvoering. De eerste resultaten van projecten worden zichtbaar (Schmidt *et al.*, 2019). Tegelijk nadert het programma het einde van de eerste tranche van uitvoering (2016-

2020) en wordt volop nagedacht over de invulling van de volgende tranche van projecten. In 2019 is daartoe een eerste programma-evaluatie uitgevoerd (Smit & Onwezen, 2019) en worden de toestand van de Eems-Dollard en de resultaten van de projecten nauwgezet gemonitord. Kennispapers en kennistafels leveren nieuwe inzichten op over de morfologische ontwikkeling, de effecten van klimaatverandering op het systeem en de economische kansen (Smit & Duimel, 2010; Dankers, 2019; Van der Zee *et al.*, 2019; Van der Meulen *et al.*, 2020).

De diverse artikelen in dit themanummer gaan uitgebreid in op deze nieuwe inzichten en de eerste resultaten van de projecten. Ook wordt vooruit gekeken naar de nieuwe ontwikkelingen in het Eems-Dollardgebied.

Literatuur

Dankers, P., 2019. Kennispaper Hydromorfologie ED2050 . HaskoningDHV Nederland B.V. Water.

Lenselink, G., M. Taal, S. Hommes *et al.*, 2015. Ecologisch perspectief Eems-Dollard 2050; MIRT-onderzoek Eems-Dollard fase II. Delft. Deltares, Deltares-rapport 1220103-002-VEB-0003.

Provincie Groningen & IenM, 2016. Programma Eems-Dollard 2050; Meerjarig adaptief programma voor ecologische verbetering. Provincie Groningen en het ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Schmidt, C., C.W. Iedema, K. van Es *et al.*, 2019. Meerjarig Adaptief Programma ED2050 . De toestand van de natuur, de projecten en het programma in 2018. Brochure in het kader van het Meerjarig adaptief programma Eems-Dollard 2050.

Smit, H. & M. Onwezen, 2019. Evaluatie Programma ED2050.

Smit, H. & E. Duimel, 2020. Actuele inzichten hydromorfologie en ecologie Eems-Dollard, met doorkijk naar strategieën en streef-

beeld. Synthese naar aanleiding van de kennistafel Hydromorfologie en Ecologie van het project ED2050 . Wing-rapport 30.

Stuurgroep E&E, 2014. Samenwerkingsovereenkomst Natuurverbetering en Verbetering Bereikbaarheid Eems-estuarium. Stuurgroep Ecologie en Economie in Balans in de Eems Delta, 30 januari 2014.

Stuurgroep E&E, 2016. Aanwijzingsbesluit Natura2000 Eems-Dollard. Stuurgroep Ecologie en Economie in Balans in de Eems Delta, 19 januari 2016.

Van der Meulen, G., I. Laane, & R. van der West, 2020. Kennispaper Economie Eems-Dollard 2050. Decisio, publicatie Waddenacademie.

Van der Zee, E., A. Rippen & D. Bos ,2019. Kennisdocument Ecologie ED2050 . Altenburg & Wymenga, A&W-rapport 2558.